

РОЗДІЛ I

Економічна теорія та історія економічної думки

УДК 330.12

Іван Топішко – кандидат економічних наук, доцент Національного університету «Острозька академія»;

Наталія Топішко – кандидат економічних наук, старший викладач Національного університету «Острозька академія»;

Тетяна Галецька – кандидат економічних наук, старший викладач Національного університету «Острозька академія»

Рівень життя населення як об'єкт соціального захисту

У статті розкрито сутність категорії «рівень життя населення». Визначено його кількісні та якісні параметри, чинники впливу. Систематизовано показники оцінки соціальної захищеності населення як системного поняття для характеристики рівня життя. Досліджено роль розподільчих відносин у соціально-економічному розвитку. Розглянуто позитивні та негативні зміни в суспільстві під час ринкових трансформацій, динаміку й структуру доходів населення України. Обґрунтовано необхідність глибокого корегування курсу ринкового реформування економіки, його соціальної орієнтації на основі зміни сенсу та механізмів соціально-економічної політики.

Ключові слова: рівень життя населення, розподільчі відносини, соціальна захищеність, доходи населення, заробітна плата, суспільний добробут, модель соціально-економічного розвитку.

Постановка наукової проблеми та її значення. Умови життєдіяльності людей належать до актуальних питань загальнолюдського розвитку та діяльності держави. Для їх характеристики застосовується багато показників, у т. ч. оцінка рівня життя населення. Регулювання параметрів рівня життя населення й різних його соціальних груп забезпечується певними соціально-економічними, організаційними та правовими механізмами.

При всій багатофакторності й суперечливості трагічних подій в Україні далеко не останню роль відіграли чинники економічного та соціального плану, пов'язані з ефективністю, надійністю й справедливістю соціальної політики, сприйняттям нових принципів розподілу національного доходу. Багатовекторні та глибинні зміни, що відбуваються у світі й у нашій країні, потреба в соціальній стабілізації суспільства актуалізують пошук джерел його поступу.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Теоретичні та практичні аспекти рівня життя населення перебувають у полі зору багатьох науковців, зокрема Л. Баранник, Л. Безтелесної, О. Біттера, А. Гальчинського, П. Єщенко, Т. Кір'яна, Е. Лібанової, В. Новікова, Ю. Саєнко, Г. Юрчик, Л. Янковської й ін. Науковці приділяють їм особливу увагу з огляду на те, що глибокі системні трансформації, які визначають логіку новітніх соціально-економічних процесів, мають неоднозначні впливи на суспільство. Визначення можливостей та обмежень щодо підтримки суспільного добробуту, ролі в цьому соціальної політики й системи соціального захисту як її складової частини, потребує подальших досліджень у ракурсі сучасних соціально-економічних і політичних тенденцій.

Мета дослідження – оцінка рівня життя населення України та ролі системи соціального захисту в його забезпеченні; визначення напрямів стратегічної політики держави щодо подолання деструктивних тенденцій у соціальній сфері в умовах економічної й політичної нестабільності.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Рівень життя – складне та багатопланове поняття, яке об'єднує широкий спектр соціально-економічних відно-

син, пов'язаних зі станом й умовами життєдіяльності людини в суспільстві, ступенем задоволення її потреб [1, с. 8]. Як комплексний показник він має кількісні та якісні, економічні й соціальні характеристики.

Сутність категорії трактують у звуженому та широкому сенсі. У першому увагу акцентують на кількісних параметрах, досягнутому обсязі споживання благ [2, с. 31]. Застосування кількісних показників дає можливість чітко окреслити межі забезпеченого життєвого рівня. За розширеного підходу увагу зосереджено на комплексі взаємопов'язаних соціально-економічних факторів (матеріальних, соціальних, духовних, екологічних), які забезпечують процес життєдіяльності людини [3, с. 262]. Такому підходу притаманне переважання якісних характеристик над кількісними.

Рівень життя формується під впливом різноманітних чинників (економічних, соціальних, історичних, географічних, ментальних, політичних). Провідними є перші. Це ступінь розвитку економіки, обсяг ВВП на особу, середня й мінімальна заробітна плата, рівень інфляції, реальні грошові доходи та витрати населення, зайнятість і її умови, інтенсивність праці, тривалість робочого дня, житлові умови, обсяг й структура споживання, рівень і доступність послуг освіти та культури, умови соціального забезпечення, обсяг соціальних видатків державного бюджету тощо. Його параметри залежать також від відносин власності (вони визначають умови розподілу й перерозподілу суспільного продукту), соціально-економічної структури суспільства, соціальної політики держави, організованості профспілкового та громадського руху, моделі й пріоритетів розвитку країни.

Досягнення високих життєвих стандартів потребує збалансування економічних можливостей і соціальних витрат; гармонізації суспільних відносин, стійкого розвитку та згуртованості соціуму на основі дотримання принципу соціальної справедливості; соціальної відповідальності держави, бізнесу й громадян; забезпечення соціальної захищеності населення та високої продуктивності праці; значних обсягів фінансування соціальної сфери.

В економічному плані трактування категорії «рівень життя» значною мірою обмежується сферою розподілу багатства, благ і доходів між членами суспільства. Це відображено в моделях розподілу доходів та забезпечення рівня життя. За егалітарної моделі всі отримують однакові блага. Розподіл благ зрівняльний. Держава регулює розподільчі відносини. За утилітарного підходу максимізується загальна корисність усіх осіб завдяки розподілу благ таким чином, щоб дати їх більше тому, хто зуміє отримати від них найбільше задоволення. У роулсіанській моделі максимізується корисність найменш забезпечених за рахунок більш високопродуктивної праці високооплачуваних громадян і перерозподілу коштів, товарів та послуг на користь найбідніших.

За ринкової моделі розподіл доходів – пофакторний, він установлюється ринком. Вихідними положеннями ліберально-ринкової моделі є ринок, конкуренція, самостійність, незалежність, свобода індивіда діяти в межах законодавства згідно зі своїми інтересами та цілями. Прямим наслідком і результатом ринкових відносин стає суттєва диференціація доходів. До того ж ефективний розподіл в умовах ринку не обов'язково справедливий, у всякому разі не сприймається значними верствами як справедливий. Навіть розвинуті суспільства нездатні раціонально й соціально справедливо розподілити результати використання виробничих можливостей [4, с. 43]. Особливо це стосується побудованих на ліберальних засадах моделей економцентризму, яким притаманний погляд на соціальний чинник як вторинний відносно вагомості економічного.

Проте варто враховувати, що особистий інтерес індивідів може виконувати консолідаційну функцію в соціальній організації суспільства лише тоді, коли він поєднується з іншими рівноважними соціальними механізмами [2, с. 28]. Добробут суспільства, вирівнювання пропорцій розподілу національного доходу, компенсація провалів ринку, як уважає П. Кругман, є результатом державного регулювання, а не наслідком стихійної трансформації капіталізму [5, с. 68–75]. Тому в неокласичних теоріях розподілу національного доходу визнається необхідність суспільної підтримки особи в якості її природного права, проте лише як обмежене втручання держави в цю сферу для регулювання суперечності між багатством і бідністю на засадах державного контролю за рівнем життя населення не нижче за встановлені соціальні стандарти (мінімальні граничні величини). Практично це межа злиденності.

Вихідна теза щодо індивідуальної відповідальності доповнюється чітким визначенням ступеня й меж суспільної відповідальності стосовно гарантування та забезпечення нормальних умов життя індивіда, створення для цього дієвих механізмів. В усіх країнах тією чи іншою мірою регулюються зайнятість, доходи, відносини між підприємцями та найманими працівниками; соціальна й майнова диференціація; забезпечується функціонування соціальної інфраструктури, доступність послуг сфери освіти, охорони здоров'я, культури. Сформовано розгалужені системи соціального забезпечення,

соціальні стандарти включено в процес вільної контрактації на ринку праці [4, с. 46]. Систему соціального захисту вбудовано в процес перерозподілу доходів. Це дає змогу підтримувати суспільний добробут, знизити ризик бідності, стабілізувати суспільство в умовах посилення дії соціальних ризиків. В. В. Кривошеїн підкреслює: якщо нормативним ідеалом моделі суспільств ХІХ–ХХ ст. була рівність, то в сучасних умовах суспільства ризику – безпека [6, с. 82].

Для створення сприятливих умов розвитку потрібно визначити міру (ступінь) захисту, яку суспільство має надати кожному. Розрізняють поняття «соціальна захищеність» і «соціальний захист». Соціальна захищеність особи – міра стійкості її суспільного становища на основі законодавчо гарантованих прав і свобод, які роблять для неї доступними певний комплекс суспільних благ для забезпечення певного рівня життя й умов їх захисту [7, с. 100]. Соціальний захист – це система економічних, соціальних та організаційних заходів (соціального страхування, соціальної допомоги, соціального забезпечення) для запобігання негативним впливам соціальних ризиків на благополуччя громадян протягом життя задля підтримання соціальної захищеності особи. Досягається це через законодавче встановлення соціальних стандартів з метою захисту купівельної спроможності малозабезпечених осіб і надання їм різних видів соціальної підтримки, матеріального забезпечення в разі досягнення пенсійного віку, тимчасової або постійної втрати працездатності, втрати годувальника, вирівнювання рівнів життя окремих категорій населення тощо.

До параметрів соціальної захищеності відносять забезпеченість базової захищеності прав, свобод і доходу, соціальних гарантій; безпеку ринку праці та її умов; доступність освіти; наявність середнього класу; дотримання принципів соціальної справедливості [8]. На нашу думку, параметри соціальної захищеності можуть мати ширший діапазон і деталізацію (табл. 1).

Таблиця 1

Показники, які можуть використовуватися для аналізу соціальної захищеності населення*

№ з/п	Узагальнювальний показник	Показник
1	2	3
1	ВВП	Реальний обсяг ВВП
		ВВП у розрахунку на одну особу
		Кінцеві споживчі витрати домогосподарств
		Обсяг заощаджень домогосподарств
		Частка фонду оплати праці у ВВП
		Обсяг внесків на соціальне страхування
		Обсяг соціальної допомоги, у т.ч. соціальні трансферти в натурі
		Рівень інфляції
		Рівень зайнятості населення
		Рівень безробіття
2	Доходи населення	Розмір номінальної заробітної плати
		Питома вага заробітної плати в доходах населення
		Наявні доходи (призначені на придбання споживчих товарів та оплату послуг (уключає оплату праці, змішаний дохід, сальдо доходів від власності, соціальні допомоги, інші поточні трансферти)
		Реальний наявний дохід
		Частка соціальних трансфертів у доходах населення (пенсій, стипендій, допомоги, субсидій)
		Середній дохід і середня заробітна плата працюючих
		Середній розмір реальної зарплати
		Середній розмір пенсій, соціальних виплат, стипендій
		Розмір мінімальної оплати праці
		Розмір мінімальної пенсії
		Величина прожиткового мінімуму
		Обсяг грошових заощаджень на одне домогосподарство
		Диференціація доходів населення за регіонами країни в розрахунку на особу

1	2	3
3	Витрати населення	Обсяг витрат і заощаджень
		Обсяг витрат на придбання товарів і послуг
		Доходи від власності
		Нагромадження персоніфікованих активів
		Приріст фінансових активів
4	Житлові умови населення та майно	Вартість нагромаженого особистого майна
		Наявність товарів довгострокового користування
		Кількість квадратних метрів на людину за житловою нормою
5	Диференціація життєвого рівня населення	Децильний коефіцієнт диференціації
		Квінтильний коефіцієнт грошових (загальних) доходів
		Квінтильний коефіцієнт фондів
		Коефіцієнт Джині (індекс концентрації доходів)
		Розподіл населення за рівнем середньодушових грошових доходів (у т. ч. у сільській та міській місцевості)
6	Малозабезпеченість	Частка населення із середньодушовими грошовими доходами в місяць, нижчими за прожитковий мінімум
		Розподіл домогосподарств за рівнем середньодушових грошових доходів залежно від їх чисельного складу та кількості дітей
		Структура грошових витрат домогосподарств
		Структура грошових витрат домогосподарств залежно від їх чисельного складу
		Структура грошових витрат домогосподарств із дітьми залежно від кількості
		Структура грошових витрат із різними середньодушовими грошовими доходами
		Розподіл домогосподарств за рівнем середньодушових загальних доходів
		Розподіл домогосподарств залежно від їх чисельного складу та кількості дітей
		Структура споживчих сукупних витрат домогосподарств (на продовольчі та непродовольчі товари, оплату житла й комунальних послуг, сума пільг та субсидій)
		Прожитковий мінімум (межа бідності)
		Мінімальний споживчий бюджет (межа малозабезпеченості)
		Мінімальна заробітна плата
		Мінімальна пенсія
		Купівельна спроможність мінімальної заробітної плати
		Рівень бідності
		Глибина бідності
		Прожитковий мінімум для основних соціально-демографічних груп
Структура доходів малозабезпечених верств		
Структура витрат малозабезпечених верств		
7	Неекономічні параметри	Упевненість громадян у завтрашньому дні
		Дотримання законності державними службовцями
		Прозорість і відкритість діяльності влади
		Ситуація зі злочинністю
		Забезпеченість прав і свобод громадян.

*Джерело: групування проведено авторами.

Досягнення високого рівня соціальної захищеності особи залежить не тільки від економічного потенціалу країни, менталітету нації, співвідношення політичних сил, обраної концепції суспільного розвитку, а й від мети її проведення, механізму здійснення соціальної політики, політичної стабільності. Важливе значення має консенсус суспільства на перерозподіл доходів не лише на користь тих, хто потребує соціальної підтримки, а й на розвиток соціальної сфери як сукупності галузей, пов'язаних із соціальним відтворенням населення й створенням сприятливих умов для його розвитку [9, с. 37].

В Україні ринкові трансформації носять радикальний характер, стосуються глибинних основ суспільства. Разом із позитивними здобутками простежено втрату суспільної солідарності, роз'єднання соціуму та його атомізацію, кризу світогляду й системи мотивації [10, с. 28]. Суттєвий вплив на рівень життя населення чинить інфляція (табл. 2).

**Динаміка зміни номінальної, реальної та мінімальної заробітної плати,
індексу цін, прожиткового мінімуму та мінімальної пенсії
у 2000–2014 рр. (у % до попереднього року)***

Рік	Індекс номінальної зарплати	Індекс реальної зарплати	Індекс споживчих цін	Мін. зарплата, грн (МЗП) ¹	Темп росту МЗП	Прожитковий мінімум (ПМ) ²	Темп росту ПМ	Співвідношення МЗП та ПМ
2000	129,6	99,1	128,2	100	111,1	270,1	228,3	27,0
2001	135,2	119,3	112	118	118,0	311,3	115,3	37,9
2002	121	118,2	100,8	152,5	129,2	342	109,9	44,6
2003	122,8	115,2	105,2	186,7	122,4	342	100	54,6
2004	127,5	123,8	109,0	215,7	115,5	362,2	105,9	59,6
2005	136,7	120,3	113,5	330,3	153,1	423	116,8	78,1
2006	129,2	118,3	109,1	364,6	110,4	463,8	109,6	78,6
2007	129,7	112,5	112,8	430	117,9	518,5	111,8	82,9
2008	133,7	106,3	125,2	532,5	123,8	607,5	117,2	87,7
2009	105,5	90,8	115,9	643,2	120,8	638,5	105,1	100,7
2010	117,6	110,2	109,4	888,3	138,1	843,2	132,1	105,3
2011	117,7	108,7	108	963,1	108,4	914,1	108,4	105,4
2012	114,8	114,4	100,6	1098,1	114,0	1042,4	114	105,3
2013	107,9	108,2	99,7	1152,9	105,0	1142	109,6	101,0
2014	106,0	86,5*	112,1	1256,3	109,0	1213	106,2	102,6

¹Середньорічний розмір мінімальної заробітної плати, грн;

²Середньорічний розмір прожиткового мінімуму (у середньому на одну особу в місяць, грн).

*Джерело: складено й розраховано за [11].

У структурі доходів населення частка номінальної заробітної плати залишається низькою (у 2014 р. – 48,8 %) [11]. У Великобританії вона дорівнює 65 %, Німеччині – 64 %, Італії – 52 %, Франції – 58 %, Японії – 69 % [12, с. 136]. Поширення нелегальної зайнятості, тінзація економіки й доходів зумовлюють зменшення соціальних відрахувань. Штучно стримується зростання заробітної плати та похідних від неї доходів. Це суттєво зменшує статки громадян (особливо з фіксованими доходами), призводить до зростання бідності (у т. ч. серед працюючих), підриває можливості економічного розвитку.

В Україні існує глибоке майнове розшарування населення (особливо із врахуванням тіньового складника. Офіційний розподіл населення за рівнем середньодушових загальних доходів наведено в табл. 3. Він не відображає реального стану розподілу доходів у суспільстві.

Розподіл населення України (%) за рівнем середньодушових еквівалентних загальних доходів у місяць (грн) у 2010–2014 рр.

Дохід	Рік				
	2010	2011	2012	2013	2014
1	2	3	4	5	6
До 480,0	0,7	0,2	0,4	0,1	0,1
480,1–840,0	7,8	4,8	3,2	2,3	1,4
840,1–1200,0	25,9	18,8	12,6	9,1	7,9
1200,1–1560,0	27,2	26,7	23,8	21,2	19,2
1560,1–1920,0	16,5	20,0	21,2	21,9	23,1
1920,1–2280,0	21,9	29,5	14,5	16,6	16,5

Закінчення таблиці 3

1	2	3	4	5	6
2280,1–2640,0	...	...	9,3	10,5	11,7
2640,1–3000,0	...	...	5,6	6,8	7,8
3000,1–3360,0	...	...	3,1	4,3	4,6
3360,1–3720,0	...	...	2,1	2,0	2,5
понад 3720,0	...	...	4,2	5,2	

*Джерело: [11].

Перші три децильні групи належать до бідних, три останніх – до заможних. У 2014 р. більшість населення (78,3 %) мали офіційні статки в діапазоні 1200–3000 грн. Ураховуючи, що мінімальна заробітна плата становила 1218 грн, очевидно, що рівень заможності лише у 2–2,5 раза перевищував рівень бідності.

Перелік чинних державних соціальних гарантій у цілому відповідає міжнародним конвенціям. Проблема полягає у встановленні величини державних соціальних стандартів (табл. 4), яка б забезпечувала купівельну спроможність населення відповідно до реальних темпів зростання споживчих цін. Домінуюча частка соціальних витрат має компенсаційний характер, скерована на зменшення тягара бідності. Система соціального захисту розглядається як сукупність різних видів допомоги та пільг малозабезпеченим. Її зорієнтовано на оперативне вирішення кризових ситуацій і лише деякою мірою – на їх профілактику. У 2002–2013 рр. витрати на соціальний захист і соціальне забезпечення склали 7–9 % ВВП та 20–25 % зведеного бюджету. Хоча за абсолютним розміром соціальні стандарти невисокі, проте у відносному виразі перебували на рівні європейських країн. У 2014–2015 рр. у зв'язку з ускладненням макроекономічної й політичної ситуації вони були практично заморожені.

Таблиця 4

**Динаміка розміру соціальних стандартів в Україні у 2002–2016 рр.
(на місяць, на 31 грудня поточного року)***

Показник	Рік									2016/ 2002, %
	2002	2005	2008	2009	2010	2013	2014	2015	2016*	
Прожитковий мінімум, грн										
• на одну особу	342	423	626	701	875	1176	1256	1330	1496	437
• діти до 6 років	307	376	557	632	799	1032	1102	1167	1313	428
• діти від 6 до 18 років	384	468	701	776	957	1286	1373	1455	1637	426
• працездатні особи	365	453	669	744	922	1287	1301	1378	1550	425
• особи, які втратили працездатність	268	332	498	573	734	949	1014	1074	1208	451
Мінімальна заробітна плата (МЗП), грн	165	332	605	744	922	1218	1378	1450	1550	939
Мінімальна пенсія (МП), грн	47,3	332	498	573	734	949	977	1074	1208	2554
Співвідношення МП та МЗП	0,3	1	0,8	0,8	0,8	0,8	0,7	0,7	0,8	260
Співвідношення МП та ПМ1	0,1	0,7	0,7	0,8	0,8	0,7	1,0	1,0	1,0	1000
Співвідношення МЗП та ПМ2	0,5	0,7	0,9	1	1	0,9	0,8	0,8	0,8	156
Середня зарплата, грн	376	806	1806	1906	2239	3265	4012	4498	-	-

¹ПМ для осіб, які втратили працездатність;²ПМ для працездатних осіб.

*Джерело: складено й розраховано за: [11].

Соціальна політика держави, хоча й зведена до мінімуму, обмежена підтриманням соціального миру, проте в цілому вона сприяла пом'якшенню негативних впливів складних соціально-економічних

змін на життєвий рівень людей, особливо вразливих груп. Домінують короткострокові (часто мотивовані виборами) заходи щодо виконання окремих завдань у соціальній сфері. На мінімальному рівні фінансуються життєво важливі соціальні програми у сфері освіти, охорони здоров'я, житлового будівництва, культури тощо. Роль соціальних амортизаторів відіграють система підготовки й перепідготовки кадрів, міграція населення в пошуках роботи (у т. ч. за кордон), тінізація економіки.

Зайнятість населення та оплата праці, які є базовими показниками його рівня життя й соціальної захищеності, залежать від характеру макроекономічних зрушень і структури економіки. В Україні сфера зайнятості перетворюється в середовище ризиків [13, с. 2]. Відбуваються деградація та втрата промислового потенціалу. Чверть зайнятих виконує роботу, яка не потребує жодної кваліфікації і є низькооплачуваною [14, с. 78]. Поглиблюються галузеві та регіональні диспропорції у використанні робочої сили і її оплаті. Бідність стала притаманною й частині працюючих, вийшла за межі вразливих верств населення, набула застійного характеру.

Основним завданням соціальної політики має бути забезпечення:

- системного й комплексного підходу до її проведення, визначення базових структурних складників та їх підпорядкованість;
- посилення адресності держаної соціальної допомоги через упорядкування на законодавчому рівні системи пільг, розробка та реалізація програм подолання бідності;
- проведення житлово-комунальної реформи, удосконалення механізму субсидій на оплату житлово-комунальних послуг;
- забезпечення й розвиток системи загальнообов'язкового соціального страхування, недержавного страхування;
- проведення пенсійної реформи; реформування податкової системи та зменшення податкового навантаження на фонд оплати праці й доходи населення;
- створення, розширення, зміцнення та ефективного функціонування системи соціального партнерства.

Разом із тим треба враховувати, що за макроекономічної й політичної нестабільності можливості економіки забезпечувати високий рівень життя населення суттєво знижуються. Існує ситуація напруженості, тривоги, невизначеності. П. Єщенко слушно зазначає, що слід контролювати споживання верхів для подолання значної нерівності в суспільстві та його стабілізації, запровадити умови жорсткої економії, відновити керованість економічної системи, відмовитися від монетаристської моделі, посилити державну політику захисту економічного правопорядку [15, с. 37–39].

Висновки й перспективи подальших досліджень. Ринкова економіка має свої закони розподілу. Нерівність – не лише продукт ринкового механізму, а й необхідна умова його функціонування, створення й підтримки дієвої системи мотивації та інвестування. Проте нерегульована майнова диференціація не є ознакою цивілізованого суспільства й соціальної держави. Вона повинна відбуватися в розумних межах, щоб не перетворитись у фактор соціальної дестабілізації. Значну роль відведено державному регулюванню соціально-економічних процесів. Сучасне суспільство перебуває під впливом значних політичних та економічних перетворень. У таких умовах продовжується розробка механізмів підтримки соціального компромісу в соціумі.

Джерела та література

1. Рівень життя населення України / НАН України. Ін-т демографії та соц. дослідж., Держ. ком. статистики України; за ред. Л. М. Черенько. – К. : ТОВ «Видавництво “Консультант”», 2006. – 428 с.
2. Біттер О. Рівень життя сільського населення: проблеми і перспективи : [монографія] / О. Біттер. – Львів : Укр. технології, 2005. – 288 с.
3. Економічна енциклопедія : у трьох томах. – Т. 3 / [редкол. : С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін.] – К. : Академія, 2002. – 952 с.
4. Верховод І. Соціалізація розподілу благ: досвід європейських країн і проблеми України / І. Верховод, О. Леушина // Україна: аспекти праці. – 2013. – № 3. – С. 43–50.
5. Кругман П. Кредо ліберала / П. Кругман. – М. : Європа, 2009. – 329 с.
6. Кривошеїн В. В. Ризик як соціальне явище / В. В. Кривошеїн // Соціологія. – 2012. – № 6 (86). – С. 80–85.
7. Борецька Н. П. Соціальний захист населення на сучасному етапі: стан і проблеми : [монографія] / Н. П. Борецька. – Донецьк : Янтра, 2001. – 352 с.
8. Соціально-економічна захищеність населення України, за матеріалами вибіркового обстеження [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2006/sz/dop/zahust.htm>

9. Хаустова В. Є. Соціальна політика в регіонах України : [монографія] / В. Є. Хаустова, О. І. Омельченко. – Х. : ВД «ІНЖЕК», 2012. – 428 с.
10. Грінберг Р. Інституційні уроки ринкових трансформацій / Р. Грінберг // Економіка України. – 2011. – № 1. – С. 27–38.
11. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>
12. Карпенко Н. В. Тенденції динаміки та структури доходів населення в Україні та за регіонами / Н. В. Карпенко // Економіка: реалії часу. – 2014. – № 4 (14). – С. 135–141.
13. Смельяненко А. М. Мінімізація соціальних ризиків нестандартних форм зайнятості в інноваційній економіці [Електронний ресурс] / А. М. Смельяненко, В. В. Павлюк. – Режим доступу : <http://ir.kneu.edu.ua:8080/bitstream/2010/2278/1/Emelianenko.pdf>
14. Модернізація України – наш стратегічний вибір [Електронний ресурс] / Щорічне Послання Президента України до Верховної Ради України. – К., 2011. – Режим доступу : http://www.president.gov.ua/docs/Poslannya_sborka.pdf
15. Єщенко П. С. Як подолати системні витрати неоліберального реформування економіки / П. С. Єщенко // Економіка України. – 2015. – № 1 (638). – С. 26–41.

Топишко Іван, Топишко Наталія, Галецька Тат'яна. Уровень жизни населения как объект социальной защиты. В статье раскрыто содержание категории «уровень жизни населения». Определены его количественные и качественные параметры, факторы влияния. Систематизированы показатели оценки социальной защищенности населения как системного понятия для характеристики уровня жизни. Исследована роль распределительных отношений в социально-экономическом развитии страны. Рассмотрены позитивные и негативные изменения в обществе во время рыночных трансформаций, динамика и структура доходов населения Украины. Показано, что, несмотря на важность всех форм обеспечения социальной защиты граждан, первоосновой благосостояния являются их собственные доходы, полученные в сфере трудовой деятельности в форме заработной платы. Ее размер играет определяющую роль в формировании возможностей удовлетворения потребностей и обеспечения достойного уровня жизни. Обоснована необходимость глубокого корректирования курса рыночного реформирования экономики, его социальной ориентации на основе изменения смысла и механизмов социально-экономической политики.

Ключевые слова: уровень жизни населения, распределительные отношения, социальная защищенность, доходы населения, заработная плата, общественное благосостояние, модель социально-экономического развития.

Topishko Ivan, Topishko Natalia, Galetska Tetiana. Standard of Living as Object in Social Protection. The essence of category «standard of living» is defined in the article. Its quantitative and qualitative parameters, factors of influence are determined. The indicators to measure the level of social protection of the population as a systematic concept to characterize the living standards are systematized. The role of distributive relations in the socioeconomic development is observed. The positive and negative aspects of changes in society during market transformations, dynamics and structure of income of the Ukrainian population are analyzed. It is shown that despite the importance of all forms of social protection of citizens, the fundamental principles the welfare of their own income received in the work place in the form of wages. Its size plays a decisive role in shaping the capabilities to meet the need sand ensure a decent standard of living. The necessity of a deep correction of market reform of the economy, its social orientation based on the change of meaning and mechanisms of social and economic policy is rationalized.

Key words: living standards, distribution relations, social security, income, wages, social welfare model of socioeconomic development.

УДК 330:314.143

Людмила Єлісеєва – доцент кафедри економіки природо-користування та економічної теорії Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

Соціально-економічні виклики постаріння населення для національної економіки

У науковій праці проаналізовано сучасний стан постаріння населення у світі. Систематизовано прогнози міжнародних інституцій щодо демографічних тенденцій до 2050 р. Конкретизовано основні соціально-економічні